

VERANTWOORDING

Nóg een boek over de Nederlandse dwangarbeiders in Duitsland en andere omliggende landen in de jaren 1940-1945: was dat nu nodig?

Toen ik, in de zomer van 1990, de „verantwoording” bij „Werken in Duitsland” schreef, hoopte ik dat dit boek zou aanzetten tot nader onderzoek. Onderzoek om feiten uit te diepen naar hun achtergrond, om er een historisch-wetenschappelijke omlijsting aan te geven. Ik zag veel werk voor gespecialiseerde instituten en voor aankomende geschiedkundigen. Ik heb het voorgesteld en gesuggereerd, in publikaties en in radio-interviews, maar ik heb geen interesse ontmoet.

De redenen om verder te gaan met het vastleggen van dit stuk Nederlandse geschiedenis, groeiden na november 1990 heel snel in aantal en gewicht.

De lezers, vooral de ex-dwangarbeiders onder hen, waren duidelijk blij met het boek „Werken in Duitsland”. Ze kwamen tot leven, spraken hun geheugen en hun bewaarde materiaal aan. Met elkaar droegen zij steeds meer materiaal aan over onderwerpen die in de 548 pagina's niet of te weinig besproken waren.

Voorts werd ik attent gemaakt op publikaties over onderzoeksresultaten in Duitsland. Daar is het verschijnsel „dwangarbeider 1940-1945” grondig onderzocht en in eerlijke publikaties vastgelegd. Men geeft daar niet alleen commentaar en mening, maar vooral feiten en cijfers. In deze boeken en geschriften wordt heel duidelijk afstand genomen van de nazi's. De medeverantwoordelijkheid van het Duitse volk wordt erkend en diep betreurd.

Op het moment dat ik dit schrijf ben ik tien jaar, vrijwel onafgebroken, met dit onderwerp bezig. Mijn afschuw over de behandeling van de dwangarbeiders, door de nazi's en hun meelopers, is steeds toegenomen door nog meer kennis van de feiten.

Wat het Nederlandse aandeel in de 10 miljoen gedwongen arbeiders betreft – zeg 600.000, niemand weet het juiste aantal, velen zijn al vóór mei 1945 teruggekeerd – moet geconcludeerd worden tot een negatief oordeel over degenen die verantwoordelijkheid droegen. De houding van enkele bevolkingsgroepen verdient rangschikking tussen coöperatie en collaboratie met de Duitsers.

Ik denk hierbij aan: Sociale Zaken, arbeidsbureaus, werkgevers, Nederlandse Spoorwegen en politie. De goeden uitgezonderd, maar als groep laakbaar. Met elkaar hebben zij, als één groot uitzendbureau, gezorgd dat 600.000 jonge mannen tussen 17 en 26 jaar gedeporteerd werden.

In deze opsomming behoren de kerken niet te worden genoemd. Maar zij hebben weinig reden tot trots, daarentegen veel reden tot zelfonderzoek en publikatie daarover.

Al deze groeperingen hadden reden tot zwijgen. En gezwegen is er. Het is dan ook niet zo vreemd dat het boek van B.A. Sijes „De Arbeidsinzet”, pas in 1966, dus 20 jaar na de terugkeer van de dwangarbeiders, gepubliceerd werd. Het nagelde de schuldigen in Nederland duidelijk aan de schandpaal. Het boek houdt zich overigens voor slechts 10% van de inhoud bezig met ons leven tijdens de deportatie, dus buiten onze landsgrenzen. Het vermeldt op pagina 605 dat het aantal in Duitsland overleden Nederlandse arbeiders op 8.500 wordt geschat. Maar reeds in 1953 was bij het Nederlandse Rode Kruis bekend dat 30.000 doden geteld waren. Daarbij niet meegerekend hen die ná terugkeer stierven. En over de vele duizenden invaliden en ongeneeslijk zieken zijn zelfs geen cijfers verzameld.

Twintig jaar na 1945: het wijst op redenen om de feiten zo lang mogelijk achter te houden. Na 1966 is er geen vervolgpublikatie meer verschenen op dit boek. Toch waren toen nog minstens 500.000 gedeporteerde arbeiders als getuigen beschikbaar.

Aan mijn tweede boek hebben 160 ex-dwangarbeiders meegewerkt, in de jaren 1991 tot en met 1995. Zij hebben geantwoord op gerichte enquêtes. Zij hebben documenten gestuurd om hun informatie te schragen. Zóveel mannen kunnen, statistisch gezien, elk maar voor een klein percentage overdrijven of onwaarheid schrijven. Als ik wel eens twijfelde, heb ik dat stukje informatie weggelaten. Ik had voldoende materiaal. En de waarheid is erg genoeg, er was en is geen reden om ook nog te overdrijven.

Toch zijn sommige gruwelen – met een onaantastbaar waarheidsgehalte – nog moeilijk te geloven. In de zin van: „Hoe kunnen mensen elkaar zoiets aandoen?” Deze aangehaalde verzuchting is niet van mij, maar werd geslaakt tijdens het Duitse TV-programma *Hitler, eine Bilanz*, dat in november en december 1995 werd uitgezonden door de Duitse omroep.

Mijn boek probeert de feiten, de positieve en de negatieve – zo volledig mogelijk in aantal, maar compact in tekst – objectief vast te leggen. De negatieve overheersen, met dit onderwerp was dat te verwachten. Het boek is niet geschreven met de bijbedoeling, bevolkingsgroepen onaangenaam te zijn of te beschuldigen. Niet in Nederland, niet in Duitsland. De waarheid is minder dan hartverheffend, de soort „mens” komt er niet best uit, maar zo is het wél gebeurd.

De belevenissen, documenten en foto's van 160 ex-tewerkgestelden zijn in dit boek verwerkt. Ruim 50 duokaartjes geven de plaats van handeling en de

dichtstbijzijnde grote stad. Deze situatieschetsjes zijn gemaakt door de heer R. Vellekoop. Diens belangeloze geste wordt ten zeerste gewaardeerd. Zij allen hebben er recht op, dat hun naam op deze plaats vermeld wordt:

Aarsbergen – Albus – Bakker – Belterman – Van Bommel – Benjamins –
Van der Berg – Berkhouwer – Van Berkum – Te Boekhorst – Boer – Bolleboom
– De Boo – Boogert – Bos – Bourgois – Bouwense – Braber – Van den Broek –
Broekhuizen – Buishand – Campfens – Colijn – Daalder – Darneveil – Van
Deutekom – Dubois – Duivestein – Eenhoorn – Egberts – Van den Elshof –
Van Essel – Flanderhijn – Genger – Van Gijlswijk – Van Ginneke – Van Goor –
Goosens – Gordon – Van der Graaf – Halkes – Van Grieken – Groenendijk –
Groeneveld – Van der Gruythuijzen – Van Gulp – Hartog – Den Herder –
Hermans – Van Heumen – ‘t Hoen – Hoffmann – Hofhuis – Hougee –
Hagenaars – Huygen – Jongbloed – Jongedijk – Kaspersma – Klaver – Klomp –
Klose – Knol – Kool – Kool – Koornstra – Korf – Kraayvanger – Van Kranen –
Kriek – Van de Krieke – Kries – Krist – Ladrage – Van Laren – Leeger –
Lemmen – Van Loo – De Looff – Louman – Lucke – Marselis – Mooren – Van
de Meulen – Meyer-Strüvy – Munzert – Nannes – Nefkens – Van de
Nieuwegiessen – Nieuwenhuis – Nijenhuis – Nylunsing – Oevermans – Oord –
Oosterloo – Pot – Punt – Van Reedt Dortland – De Regt – Rehn – Fr. Dr. Rehn
– De Reuver – Reyn – De Ridder – Rijpsma – Roosloot – Van Rooy –
Rouwenhorst – Rozema – Rugge – De Ruiter – Ruyter – Ruyter (USA) –
De Ruyter – Saakes – Scheffer – Schruer – Slaager – Smit – Van Sorge –
Van der Spiegel – Van der Stadt – Van der Steen – Van Steijn – Strijd – Stroo –
Termorshuizen – Touber – Tummers – Veder – Van der Veeke – Van der Veen –
Van der Velde – Vellekoop – Verburg – Verhulst – Van Vlaardingen –
Van der Vlies – De Voogd – Van der Voort – Van de Vorle – De Vries –
De Waart – Van de Wel – Werkhoven – Wijnbeek – Van Willigen –
Van Willigen – Woelke – Wolff – Woltjer – Zandee – Zegveld – Van Zon.

Een aantal van hen is niet meer in leven.

Mijn dank en gevoelens van verbondenheid gaan naar hen allen uit, en niet in
de laatste plaats naar de weduwen van hen die niet meer in ons midden zijn.

Karel Volder, december 1995.